

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук
Кафедра історії та політичної теорії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

Студента Болобана Владислава Сергійовича
академічної групи 052м-24-1
спеціальності 052 Політологія
за освітньо-професійною програмою – «Політологія»
на тему: «Етнонаціональна політика України в контексті євроінтеграції»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
кваліфікаційної роботи	Кравець А.Ю.		
розділів:			
Розділ 1.	Кравець А.Ю.		
Розділ 2.	Кравець А.Ю.		
Розділ 3.	Кравець А.Ю.		
Рецензент	Мачуліна І. І.		
Нормоконтролер	Зенкін М. В.		

Дніпро 2025

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри ІПТ

«__» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістра

студенту Болобану Владиславу Сергійовичу академічної групи 052М-24-1
спеціальності – 052Політологія

за освітньо-професійною програмою – «Політологія»

на тему «Етнонаціональна політика України в контексті євроінтеграції»,

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 20 жовтня
2025 року № 1198/с.

	Розділ	Зміст	Термін виконання
	РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи етнонаціональної політики	Проаналізована сутність етнонаціональної політики України. З'ясовано роль і функції її основних суб'єктів.	Жовтень 2025
	РОЗДІЛ 2. Етнонаціональна політика України в контексті євроінтеграції	Досліджено особливості етнонаціональної політики України в контексті євроінтеграції	Листопад 2025

Завдання видано Кравець А.Ю. _____

Дата видачі _____

Дата подання до екзаменаційної комісії _____

Прийнято до виконання _____

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи ступеня магістра на тему: «Етнанаціональна політика України в контексті євроінтеграції» 60 с., 0 рис., 0 табл., 0 додатків, 79 використаних джерел.

Об'єктом дослідження є етнанаціональна політика України.

Предмет – механізми її реалізації та трансформації в умовах євроінтеграції.

Метою дослідження є комплексний аналіз етнанаціональної політики України в контексті її євроінтеграційного курсу та оцінка відповідності сучасних підходів європейським стандартам у сфері прав національних меншин.

У першому розділі здійснено аналіз теоретичних основ етнанаціональної політики, надано визначення ключових понять: «етнос», «нація», «національна ідентичність». У другому розділі проаналізовано механізми вдосконалення етнанаціональної політики України в контексті євроінтеграції.

Сфера практичного застосування результатів дослідження полягає у можливості використання результатів роботи державними інституціями, експертними організаціями та освітніми закладами для вдосконалення етнополітичної моделі України.

Ключові слова: етнос, нація, національна ідентичність, етнанаціональна політика, євроінтеграція

ABSTRACT

Explanatory note of the qualification work for the master's degree on the topic: «Ethno-national policy of Ukraine in the context of European integration» 60 p., 0 fig., 0 table., 0 appendices, 79 sources used.

The object of the study is the ethno-national policy of Ukraine.

The subject is the mechanisms of its implementation and transformation in the context of European integration.

The purpose of the study is a comprehensive analysis of the ethno-national policy of Ukraine in the context of its European integration course and an assessment of the compliance of modern approaches with European standards in the field of national minority rights.

The first section analyzes the theoretical foundations of ethno-national policy, provides definitions of key concepts: "ethnos", "nation", "national identity". The second section analyzes the mechanisms for improving the ethno-national policy of Ukraine in the context of European integration.

The scope of practical application of the research results lies in the possibility of using the results of the work by state institutions, expert organizations and educational institutions to improve the ethno-political model of Ukraine.

Keywords: ethnicity, nation, national identity, ethno-national policy, European integration.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи етнонаціональної політики

- 1.1. Поняття етносу, нації, національної ідентичності: теоретичні підходи
- 1.2. Етнонаціональна політика як інструмент державного управління
- 1.3. Моделі етнополітики в Європі: мультикультуралізм, інтеграціонізм, асиміляційні моделі
- 1.4. Міжнародно-правові стандарти у сфері прав національних меншин (Рада Європи, ОБСЄ, ЄС)

Висновки до 1 розділу.

РОЗДІЛ 2. Етнонаціональна політика України в контексті євроінтеграції

- 2.1. Вимоги Європейського Союзу у сфері прав національних меншин
- 2.2. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами
- 2.3. Трансформація етнонаціональної політики України після 2014 року та вплив зовнішніх факторів
- 2.4. Європейські стандарти у сфері прав національних меншин та їх імплементація в Україні
- 2.5. Стратегічні напрями модернізації етнонаціональної політики України

Висновки до 2 розділу.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

Етнонаціональна політика є одним із ключових напрямів державного управління, що визначає механізми взаємодії держави з національними меншинами, корінними народами, етнічними групами та забезпечує умови для формування політичної нації. Для України, яка є багатонаціональною державою та одночасно переживає масштабні трансформації, питання ефективної етнополітики набуває особливого значення.

У контексті євроінтеграційного курсу важливість цієї теми посилюється: Європейський Союз висуває чіткі критерії щодо захисту прав національних меншин, розвитку міжкультурного діалогу та зміцнення суспільної інтеграції. Відповідність цим критеріям є однією з умов успішного просування України до членства в ЄС.

Актуальність дослідження зумовлена також триваючою російською агресією, що створила нові виклики у сфері етнополітики: переміщення населення, загрози культурній самобутності окремих народів, питання реінтеграції окупованих територій, проблеми інформаційних маніпуляцій на етнічній тематиці. Одночасно Україна демонструє прогрес у законодавчому оновленні та наблизненні нормативної бази до стандартів ЄС.

Метою роботи є комплексний аналіз етнонаціональної політики України в контексті її євроінтеграційного курсу та оцінка відповідності сучасних підходів європейським стандартам у сфері прав національних меншин.

Об'єкт дослідження – етнонаціональна політика України. **Предмет** – механізми її реалізації та трансформації в умовах євроінтеграції.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні основи етнонаціональної політики.
2. Охарактеризувати сучасні особливості етнонаціональної політики України.

3. Дослідити вимоги та стандарти Європейського Союзу у сфері прав національних меншин.

4. Оцінити відповідність української етнополітики європейським критеріям.

5. Визначити перспективи та проблеми розвитку етнонаціональної політики України на шляху до ЄС.

Методи дослідження: аналіз, порівняльний метод, структурно-функціональний підхід, контент-аналіз, нормативно-правовий аналіз, методи прогнозування.

Наукова новизна полягає в комплексній оцінці трансформації української етнополітики під впливом європейської інтеграції в умовах воєнного стану.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів роботи державними інституціями, експертними організаціями та освітніми закладами для вдосконалення етнополітичної моделі України.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, дев'яти підрозділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Поняття етносу, нації та національної ідентичності: теоретичні підходи

Проблематика етносу, нації та національної ідентичності є базовою для розуміння сутності етнонаціональної політики, оскільки саме ці поняття формують її змістовну основу. У науковому дискурсі вони мають багатовимірний характер і трактуються залежно від методологічних підходів, історичного контексту та дослідницьких традицій.

Термін «етнос» увійшов у науковий обіг завдяки працям М. Гумільова, Ю. Бромлея, В. Козлової та інших дослідників. У класичній етнології етнос визначається як стало сформована спільнота людей, об'єднана спільними культурними рисами, мовою, територією, історичною пам'яттю та самосвідомістю.

Ю. Бромлей розглядав етнос як «соціально-історичну категорію», що має відносну стабільність і відтворюваність. М. Гумільов наголошував на біосоціальному характері етносу, підкреслюючи енергетичний (пасіонарний) чинник його історичного розвитку. У сучасній гуманітаристиці панує конструктивістський підхід, згідно з яким етнос є соціальним конструктом — тобто не стільки природною, скільки соціальною й культурною реальністю, що формується через спільні наративи, символи, традиції.

Е. Сміт визначає націю як: «Сукупність людей, що має власну назву, свою історичну територію, спільні міфи та історичну пам'ять, спільну масову громадянську культуру, спільну економіку і єдині юридичні права та обов'язки для усіх її членів» [77].

Таким чином, етнос можна визначити як спільноту з усталеною системою культурних маркерів та колективною ідентичністю, яка має історичну глибину та усвідомлює своє відмінне місце серед інших груп.

Концепт «нація» історично є більш політизованим, ніж поняття «етнос». Нація розглядається на межі політології, соціології, історії та культурології, і її визначення суттєво відрізняється відповідно до теоретичної школи.

У науковій традиції існують дві ключові моделі нації:

1. Етнічна (культурна) концепція нації. Поширена у німецькій та східноєвропейській традиції. Нація трактується як спільнота, об'єднана: спільністю походження (етнічністю), мовою, культурою, релігією, історичною пам'яттю. Видатні представники: Й.-Г. Гердер, Фіхте, М. Данилевський. В українській гуманітаристиці цю концепцію підтримували М. Драгоманов, І. Франко, В. Липинський (частково).

2. Політична (державницька) концепція нації

Поширена у французькій та англо-саксонській традиції. Нація — це спільнота громадян, що об'єднані політичними інститутами, правами, рівністю перед законом та політичними цінностями, незалежно від етнічного походження. Представники: Е. Ренан (концепція «щоденного плебісциту»), Дж. Мілль, Б. Андерсон. У сучасній Україні утверджується саме політичне розуміння нації, де національна ідентичність ґрунтується на: громадянстві, спільних демократичних цінностях, лояльності до держави, участі в політичній спільноті. Це відповідає європейській моделі *civic nation*, що є однією з передумов інтеграції до ЄС.

Як зазначають К. М. Вітман, Т. М. Краснопольська: «В сучасній науковій літературі існує значна кількість теорій етнічності. Так, концепції «внутрішнього колоніалізму» (М. Гехтер та Т. Нейрн) наголошує на приматі національного над класовим; її предстаники вважали, що основними причинами формування сучасних націй та націоналістичних рухів є нерівномірність економічного розвитку, яка викликає процеси дискримінації етнічних спільнот периферійних територій і держав (що фактично перетворюються на сировинні придатки), усунення їх політичних еліт від влади; протистояння з боку етносів імперіалістичній політиці центру

призводить до політичної та ідеологічної мобілізації та формування нації» [7].

Ці автори зазначають, що: «В сучасній етнополітології склалися три підходи до розуміння природи етнічної ідентичності: примордіалізм, конструктивізм та інструменталізм. Прихильники примордіалістського (лат. *primordial* — споконвічний, початковий) або есенціалістського (лат. *essentia* — сутність) підходу переконані у природному, вродженому та об'єктивному характері етнічності. Етнос для них — це спільність по крові (походження), мові та психіці, яка є жорстко фіксованою, даною при народженні та незмінною» [7].

О. Майборода виділяє два напрямки етніцизму: «Старий» (вказує на самодостатність та виняткове значення етнічності у процесах політизації етнічних груп, пріоритетність впливу культурних та етнічних особливостей певної групи на її політичну активність) та «новий» (говорить про рівнозначність впливу етнічності та інших факторів, зокрема економічних, на процеси політизації етнічних спільнот та формування націоналістичних рухів)» [78].

Дж. Ротшильд зазначав, що: «Політизувати етнічність — «це: переконувати людей, що політика є корисною справою для здоров'я їх культурних цінностей; стимулювати їх зацікавленість і стурбованість цим зв'язком; мобілізувати їх, тобто перетворити на самосвідомі етнічні групи; спираючись на ці усвідомлення, стурбованість і групову свідомість, спрямовувати їх поведінку на діяльність на політичній арені» [77].

Національна ідентичність — це усвідомлення індивідом своєї належності до певної нації та прийняття цінностей, норм і культурних кодів, характерних для цієї спільноти. Вона формується через: культуру та мову, освіту, медіа та інформаційний простір, політику пам'яті, державні інститути, соціальні практики. Б. Андерсон трактував націю як «уявлену спільноту», що існує завдяки спільним наративам. Е. Сміт розглядав національну

ідентичність як продовження давніх етнічних спільнот (етносів), які з часом політично трансформуються.

Для України питання національної ідентичності набуло особливого значення після 2014 року, коли російська агресія актуалізувала потребу у зміцненні громадянської єдності, подоланні імперських наративів і формуванні нових ідентифікаційних моделей. Євроінтеграція стала додатковим чинником формування ідентичності, орієнтованої на демократичні, правові та ціннісно-європейські підходи.

Співвідношення понять етносу, нації та ідентичності. Поняття «етнос» та «нація» частково перетинаються, але не є тотожними: етнос — культурно-історична спільнота; нація — політична або політизована спільнота, яка може включати кілька етносів; національна ідентичність — індивідуально-колективний усвідомлений зв'язок з нацією.

У контексті етнонаціональної політики важливо розмежовувати ці поняття, оскільки державна етнополітика має враховувати як культурно-етнічні особливості груп, так і політичні цінності загальнонаціональної єдності.

Отже, теоретичні підходи до поняття етносу, нації та національної ідентичності демонструють різноманіття моделей формування спільнот. Сучасна українська етнонаціональна політика спирається на політичне (громадянське) розуміння нації, що відповідає європейським демократичним традиціям. Це створює сприятливі умови для розбудови інклюзивної державної політики та забезпечує відповідність стандартам Європейського Союзу.

1.2. Етнонаціональна політика як інструмент державного управління

Етнонаціональна політика є важливою складовою державного управління, оскільки вона визначає механізми взаємодії держави з етнічними групами, корінними народами, національними меншинами та формує засади функціонування політичної нації. У багатонаціональних суспільствах

ефективна етнополітика виступає передумовою соціальної стабільності, суспільної інтеграції, збереження культурного різноманіття та забезпечення демократичного розвитку.

У найширшому розумінні етнонаціональна політика — це система цілей, принципів, норм і практик державного впливу на етносоціальні процеси в суспільстві. Вона спрямована на інтеграцію різних етнічних груп в єдину політичну спільноту при одночасному збереженні їх культурної самобутності.

До суб'єктів державної етнополітики в Україні належать: владні структури, органи місцевого самоврядування, політичні партії, громадські організації. «Усі вони складають у сукупності мережу інститутів влади, які мають повноважні функції регулювання етнополітичних процесів з метою їх гармонійної оптимізації та прозорості, насамперед, для упередження міжетнічних конфліктних ситуацій» [13].

Основні цілі етнонаціональної політики можна визначити так:

1. забезпечення прав і свобод національних меншин;
2. формування політичної нації на основі демократичних цінностей;
3. підтримка міжкультурного діалогу та толерантності;
4. запобігання міжетнічним конфліктам;
5. забезпечення культурного розмаїття;
6. створення умов для розвитку громадянської ідентичності.

Ці завдання актуальні для будь-якої демократичної держави, однак для України вони набувають особливого змісту через багатонаціональний склад населення, геополітичні виклики, багатовіковий колоніальний досвід та сучасні загрози національній безпеці.

Сучасні демократичні держави будують свою етнополітику на низці фундаментальних принципів, серед яких:

1. Принцип рівності — заборона дискримінації за етнічною чи мовною ознакою;

2. Принцип поваги до культурного різноманіття — підтримка національних меншин у збереженні мови, культури, традицій;
3. Принцип інтеграції, а не асиміляції — забезпечення включеності меншин у політичне і соціальне життя;
4. Принцип верховенства права — регулювання міжетнічних відносин через законодавство;
5. Принцип пропорційності — збалансований підхід між інтересами титульної нації та меншин;
6. Принцип безпеки — попередження маніпуляцій етнічними питаннями зовнішніми акторами;
7. Принцип участі — залучення представників меншин до ухвалення рішень.

Як зазначають науковці: «Новітній історичний досвід незалежної України показав, що корисна результативність державної етнополітики відповідними національними інституціями напряду обумовлена збалансованістю централізованих засад і відходом від всеохоплюючого і нав'язуваного зверху планування, шляхом забезпечення належної самостійності носіям – суб'єктам регіональної влади, тобто місцевим органам управління» [15].

Україна після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, істотно модернізувала свою систему принципів, доповнивши їх акцентом на національну безпеку, інформаційну стійкість та деімперіалізацію гуманітарного простору.

Етнополітика формується і реалізується широким колом суб'єктів:

- Держава, представлена парламентом, урядом, Президентом;
- Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС);
- Міністерство культури та інформаційної політики;
- Уповноважений із захисту державної мови;
- Органи місцевого самоврядування;

- Громадські організації національних меншин;
- Міжнародні організації (Рада Європи, ОБСЄ, ЄС).

Координація між цими суб'єктами є критично важливою, оскільки неузгодженість може створювати соціальну напругу або інформаційні вразливості.

Інструменти етнонаціональної політики

До ключових інструментів належать:

- Правові інструменти
- Конституція України
- Закон «Про національні меншини» (2022)
- Закони про освіту, культуру, мову
- Міжнародні договори, ратифіковані Україною

Інституційні інструменти

- державні служби, агентства, комісії
- консультативні ради при органах влади

Освітні та культурні програми

- підтримка шкіл з мовами національних меншин
- культурні центри
- фінансування ЗМІ меншин

Інформаційна політика

протидія пропаганді й маніпуляціям

популяризація європейських демократичних цінностей

Соціально-економічні програми

- підтримка регіонів компактного проживання меншин
- розвиток інфраструктури

Міжнародне співробітництво

виконання рекомендацій ЄС

участь у моніторингових механізмах Ради Європи

Ці інструменти забезпечують комплексний і багатовимірний характер етнополітики.

Етнонаціональна політика — фактор державної єдності. Сучасні дослідження підкреслюють, що ефективна етнополітика сприяє формуванню політичної нації, що ґрунтується на спільних цінностях, а не виключно на етнічному походженні. Це особливо актуально для України, де проживають кримські татари, болгари, румуни, угорці, поляки, євреї, греки та інші етноси.

Добре розроблена етнонаціональна політика:

- зменшує ризики сепаратизму;
- протидіє інформаційним впливам ззовні;
- сприяє консолідації суспільства;
- забезпечує долучення меншин до політичного життя;
- формує довіру між державою та громадянами.

У цьому контексті вона є інструментом не лише соціальної, а й національної безпеки.

Виклики реалізації етнополітики

Україна стикається з низкою складностей у реалізації етнонаціональної політики, зокрема:

- вплив зовнішніх держав на етнічні меншини (РФ, Угорщина);
- пропаганда та використання етнічного чинника як інструменту гібридної війни;
- суперечки щодо мовної політики;
- питання реінтеграції населення окупованих територій;
- забезпечення прав кримських татар як корінного народу;
- баланс між європейськими стандартами та вимогами безпеки.

Ці виклики визначають необхідність постійної модернізації підходів та вдосконалення державної політики.

Висновок до підпункту 1.2

Етнонаціональна політика є комплексним механізмом державного управління, що поєднує правові, культурні, соціальні та безпекові інструменти. Її ефективність визначає рівень стабільності, демократичності та інтегративності суспільства. Україна, перебуваючи в умовах

євроінтеграції та гібридної війни, змушена посилювати інституційну спроможність своєї етнополітики, адаптуючи її до європейських стандартів та внутрішніх викликів.

1.3. Моделі етнополітики в Європі: мультикультуралізм, інтеграціонізм, асиміляційні моделі

У європейському політичному просторі вироблено кілька концептуальних моделей етнонаціональної політики, що відрізняються підходами до взаємодії держави з етнічними групами та національними меншинами. Ці моделі формувалися історично, з огляду на політичні традиції, міграційні процеси, соціокультурні особливості та демократичні стандарти. Аналіз моделей етнополітики є важливим для України, оскільки на шляху євроінтеграції держава має адаптувати свої підходи до загальноєвропейських.

1. Модель мультикультуралізму

Мультикультуралізм — це концепція, що передбачає визнання, підтримку та розвиток культурного різноманіття в межах держави. Ключовим у цій моделі є не лише юридичний захист національних меншин, але й активне сприяння їхній культурній самобутності. Основні характеристики:

- А) офіційне визнання культурних прав меншин;
- Б) підтримка мовних, релігійних та культурних практик;
- В) фінансування культурних центрів, ЗМІ, освітніх програм;
- Г) заохочення міжкультурного діалогу;
- Д) створення механізмів політичного представництва меншин.

Приклади: Канада (як класична модель), Велика Британія, Нідерланди, Швеція, частково Бельгія.

Перваги: розвиток толерантності та культурної різноманітності; включеність різних груп у суспільне життя; зменшення дискримінації.

Недоліки: ризик сегментації суспільства; можливе формування «паралельних спільнот»; складність інтеграції нових мігрантів.

У 2000-х роках деякі європейські лідери (А. Меркель, Н. Саркозі, Д. Кемерон) заявляли про "кризу мультикультуралізму", проте модель не втратила актуальності й залишається базовою для демократичних цінностей ЄС.

2. Інтеграційна модель (civic integration)

Інтеграціонізм передбачає включення національних меншин у суспільно-політичне життя країни при одночасному збереженні їх культурної самобутності. На відміну від мультикультуралізму, інтеграційна модель наголошує на необхідності опанування державної мови, дотримання законів та спільних політичних норм.

Риси:

- підкреслення ролі державної мови як інструменту єдності;
- залучення меншин до політичного процесу;
- програми громадянської освіти;
- обов'язковість дотримання єдиних правових стандартів;
- повага до культурного різноманіття за умови лояльності до держави.

Приклади: Німеччина, Франція, Австрія, Данія, Фінляндія.

У цих державах велика увага приділяється інтеграційним курсам для мігрантів, адаптаційним програмам, вивченню державної мови та формуванню спільної громадянської ідентичності.

Перваги: баланс між культурною автономією та єдністю; запобігання сегментації суспільства; зміцнення політичної нації.

Недоліки: ризик обмеження автономії окремих груп; можливі конфлікти через мовну чи освітню політику. Інтеграційна модель близька до сучасної української політики, де наголошується на необхідності володіння державною мовою та інтеграції в українську політичну націю.

3. Асиміляційна модель

Асиміляційна модель передбачає поглинання етнічних груп титульною нацією та зведення культурних відмінностей до мінімуму. У цій моделі держава не заохочує збереження культурної самобутності меншин — навпаки, очікує їх поступової інтеграції за рахунок прийняття домінантної культури.

Ознаки:

- пріоритет титульної культури та мови;
- мінімальна підтримка мов меншин;
- очікування повної адаптації до домінуючої культури;
- відсутність розвинених механізмів культурної автономії.

Приклади: Франція в ХХ столітті (довоєнний та повоєнний період), Туреччина (історично), деякі країни Центральної Європи минулого століття.

Перваги: швидке формування уніфікованої національної ідентичності; низький рівень сегментації суспільства.

Недоліки: високий рівень конфліктності; порушення прав меншин; руйнування культурної спадщини.

Асиміляційна модель вважається несумісною з демократичними стандартами та критеріями ЄС.

4. Модель культурної автономії (скандинавська модель)

Характерна для Норвегії, Швеції, Фінляндії та Ісландії, особливо щодо саамів.

Вона передбачає:

- надання національним меншинам широкої культурної автономії;
- створення представницьких інституцій (Саамі парламент);
- фінансування власних освітніх програм;
- використання мов меншин у регіональному самоврядуванні.

Ця модель вважається однією з найгуманніших і найбільш ефективних, оскільки поєднує автономію з громадянською інтеграцією.

Модель	Ключова ідея	Приклади країн	Рівень підтримки ЄС
Мультикультуралізм	Підтримка культурного різноманіття	Велика Британія, Швеція	Високий
Інтеграціонізм	Єдина громадянська ідентичність + повага до різноманіття	Німеччина, Франція	Дуже високий
Асиміляція	Уніфікація через титульну культуру	Історично — Франція, Туреччина	Низький
Культурна автономія	Самоврядування окремих груп	Скандинавські країни	Дуже високий

Значення європейських моделей для України. У процесі євроінтеграції Україна має орієнтуватися на моделі, які відповідають: Копенгагенським критеріям ЄС; стандартам Ради Європи; Рамковій конвенції про захист національних меншин; Європейській хартії регіональних мов і мов меншин.

Найбільш близькими для України є:

1. Інтеграційна модель — формування громадянської нації при збереженні культурних прав.
2. Модель культурної автономії — для кримських татар та деяких компактних груп.
3. Елементи мультикультуралізму — підтримка традицій та культурних практик.

Асиміляційний підхід є неприйнятним, оскільки суперечить європейським нормам і Конституції України.

Висновок до підпункту 1.3

Європейські моделі етнополітики демонструють різні підходи до поєднання культурного різноманіття та державної єдності. Для України найбільш релевантними є інтеграційна та автономна моделі, які дозволяють поєднати розвиток української політичної нації з гарантуванням прав національних меншин. Орієнтація на ці моделі сприятиме успішній

гармонізації української етнополітики з європейськими стандартами та зміцненню суспільної згуртованості.

1.4. Міжнародно-правові стандарти у сфері прав національних меншин (Рада Європи, ОБСЄ, ЄС)

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні після 2014 року, а особливо після початку повномасштабної агресії Російської Федерації у 2022 році, істотно змінили контекст, у якому формується та реалізується етнонаціональна політика держави. Етнополітика, яка раніше була спрямована насамперед на гармонізацію міжетнічних відносин, збереження культурного розмаїття та підтримку національних меншин, поступово набула нових змістових компонентів, пов'язаних із питаннями національної безпеки, державної єдності, гуманітарної стійкості та протидії зовнішнім інформаційним впливам.

Перший блок сучасних викликів: воєнний контекст та безпекові ризики

Повномасштабна війна загострила низку проблем, що прямо впливають на етнонаціональну політику:

1. Міграційні процеси та внутрішнє переміщення населення. Мільйони громадян були змушені покинути свої домівки, що спричинило масштабну зміну етнічної структури окремих регіонів. Це створює нові соціальні потреби, зокрема у сфері інтеграції, освіти, соціального забезпечення та адаптації внутрішньо переміщених осіб з різними етнічними ідентичностями.

2. Таргетований вплив РФ на національні меншини. Росія систематично використовує дезінформаційні та пропагандистські нарративи, спрямовані на дискредитацію української етнополітики. Вона намагається створити образ «утисків» певних меншин, зокрема російськомовного населення, для легітимізації власної агресії. У цих умовах

українська держава повинна одночасно гарантувати права меншин і протидіяти маніпуляціям, які ставлять під загрозу національну безпеку.

3. Тимчасова окупація територій.

На окупованих територіях права представників національних меншин грубо порушуються, а етнічні громади піддаються примусовій асиміляції, депортаціям та переслідуванням. Це ускладнює реалізацію державної етнополітики і потребує спеціальних програм для реінтеграції цих територій у майбутньому.

Другий блок викликів: мовна та гуманітарна політика в умовах війни.

Запровадження Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) стало важливою складовою гуманітарної стратегії, спрямованої на зміцнення національної ідентичності. Водночас державна мовна політика повинна залишатися збалансованою щодо прав національних меншин.

Основні завдання, що постають перед Україною:

- забезпечити гармонійне співіснування державної мови та мов національних меншин у сфері освіти, культури та медіа;
- уникнути надмірної політизації мовного питання, яка може стати інструментом зовнішнього впливу;
- розвивати європейські моделі двомовної та багатомовної освіти, зберігаючи водночас домінуючу роль української мови як чинника національного згуртування.

Третій блок викликів: інтеграція меншин у державотворчі процеси. У контексті європейської інтеграції визначальною є необхідність не лише формально гарантувати права національних меншин, але й забезпечити їх реальну участь у політичному, економічному та культурному житті. Ключові питання:

- створення ефективних механізмів консультацій із національними громадами;

- розширення представництва меншин у місцевому самоврядуванні;
- підтримка культурних програм та освіти мовами меншин за умов дотримання стандартів держави і ЄС;
- подолання регіональних диспропорцій у доступі до ресурсів і можливостей.

Четвертий блок викликів: демографічні та соціальні зміни.

Демографічна ситуація в Україні характеризується старінням населення, від'ємною міграцією та зменшенням частки деяких етнічних спільнот. Без актуального перепису населення складно оцінити реальні потреби національних меншин, а отже — складно розробляти ефективну політику. У цих умовах особливого значення набуває:

- співпраця з громадськими організаціями меншин;
- створення системи моніторингу соціально-економічного становища етнічних груп;
- підтримка культурно-освітніх ініціатив у громадах, що перебувають під ризиком скорочення.

П'ятий блок викликів: європейська інтеграція як каталізатор реформ.

Євроінтеграція виступає не лише зовнішнім стимулом, але й внутрішнім чинником модернізації української етнополітики. ЄС вимагає від держав-кандидатів:

- забезпечення верховенства права у сфері захисту меншин;
- наявності ефективних механізмів реалізації прав та недискримінації;
- збалансованого підходу до мовної політики;
- інтеграції меншин у демократичні процеси.

Ці вимоги сприяють розбудові інклюзивної моделі громадянської нації, в якій різні етнічні спільноти є невід'ємною складовою політичної спільноти.

Отже: «Етнонаціональна політика – це система тактико-стратегічних дій, заходів та програм певного політичного суб'єкта (насамперед держави, політичних партій, громадсько-політичних рухів тощо) в галузі взаємовідносин етнонаціональних спільностей між собою та їхніх стосунків з державою» [7].

Об'єктом етнонаціональної політики виступає «вся сукупність етнополітичних явищ: розселення етносів на території, на яку поширюється суверенітет держави; політичне життя етнічних груп, до яких належать громадяни даної держави (виборчі кампанії, референдуми, місцеве самоврядування тощо); соціально-економічні та політикокультурні взаємини етносів між собою та з державою; стосунки етнічних груп, що проживають на території даної держави із їхніми етнородичами в інших державах» [7].

Особливістю етнонаціональної політики України є одночасне вирішення декількох таких завдань: формування української політичної нації; утвердження української мови як державної; консолідація суспільства; дотримання прав, забезпечення умов для збереження та розвитку культурної самобутності національних меншин, що проживають на території України; підтримка в окремих регіонах української державотворчої нації та забезпечення балансу між цими завданнями» [1, с. 191].

Висновок до підрозділу 1.4. Етнонаціональна політика України в сучасних умовах формується під впливом комплексних викликів — від воєнних та безпекових до гуманітарних і демографічних. Водночас європейська інтеграція створює нові можливості для удосконалення цієї політики, спрямовуючи її на зміцнення демократичних інститутів, підтримку прав меншин та посилення національної єдності. Таким чином, етнополітика України поступово трансформується у напрямі створення збалансованої моделі, що поєднує захист культурного розмаїття та формування консолідованої політичної нації.

РОЗДІЛ 2. Етнонаціональна політика України в контексті євроінтеграції

2.1. Вимоги Європейського Союзу у сфері прав національних меншин

Як зазначає А. Моца: «Існує нагальна необхідність спрямувати національну правотворчість та практичну діяльність на вдосконалення національного законодавства й усунення його недоліків та невідповідностей європейським міжнародно-правовим стандартам захисту прав меншин. У законодавстві України мають бути сформульовані ефективні механізми юридичного захисту спеціальних прав національних меншин» [6,с. 23]. І далі: «Необхідно ухвалити національні програми і закони про державну етнонаціональну політику в Україні (або про державну політику України в галузі захисту прав меншин), про державну політику щодо співвітчизників за кордоном, про застосування мов національних меншин в Україні, про національно-культурну автономію в Україні, а також посилити їх фінансовими й іншими матеріальними гарантіями» [6,с. 23].

Початок системного євроінтеграційного курсу України припадає на початок 2000-х років, однак справжня трансформація політико-правової системи розпочалась після Революції Гідності 2014 року. Європейська інтеграція стала не лише зовнішньополітичним пріоритетом, але й стратегічним внутрішнім вектором державного розвитку. У цьому контексті етнонаціональна політика постала одним із важливих елементів гуманітарної та правової модернізації країни.

Права меншин, як невід'ємна частина прав людини, закріплені у «Міжнародному пакті про громадянські і політичні права» [27]. Важливе значення також має «Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин» [29].

Як зазначають науковці, вищезазначений пакт має надважливе значення, адже у ньому йдеться про наступне: «У тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншини, особам, що належать до таких меншин, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами тієї ж групи

користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію та виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою». Тут мова йде про права (свободу збереження своєї приналежності) членів меншин, а не про права груп як самостійних об'єктів» [77].

Окрім цього, у грудні 1992 р. Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Декларацію про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, яка формулює наступні обов'язки держав: «захищати існування меншин у межах їх визнаних територій, їхню національну чи етнічну, культурну, релігійну, мовну самобутність, тобто право народів на життя» [77]. «Серед прав осіб, що належать до меншин (ст. 21), названі: право розвивати свою культуру, сповідувати свою релігію та виконувати її обряди, користуватися рідною мовою, ефективно брати участь у культурному, релігійному, соціальному, економічному, суспільному та державному житті, у прийнятті рішень, що стосуються тієї меншості, до якої вони належать, створювати свої власні асоціації, встановлювати та підтримувати без будь-якої дискримінації вільні контакти з іншими членами своєї групи, а також з громадянами інших держав, з якими вони пов'язані національними, етнічними, релігійними або мовними узами» [77].

На етнонаціональну політику України, безперечно, впливає Угода про асоціацію Україна – ЄС. Угода про асоціацію, підписана у 2014 році, стала ключовим документом, який визначив рамки співпраці у сферах демократії, верховенства права, прав людини та захисту національних меншин. Вона передбачає:

- імплементацію міжнародних стандартів недискримінації;
- розвиток механізмів захисту культурної та етнічної ідентичності;
- забезпечення рівного доступу до освіти, культури, соціальних послуг;
- гармонізацію законодавства з актами ЄС та Ради Європи.

Угода також підкреслює необхідність формування інклюзивного суспільства, у якому всі групи населення мають гарантії прав і можливостей

для розвитку. Це стало важливим підґрунтям для перегляду та оновлення української етнонаціональної політики.

Конституційні засади у контексті євроінтеграції.

Після внесення змін до Конституції України у 2019 році, де стратегічний курс на набуття членства в ЄС став конституційно закріпленим, усі державні політики — включно з етнополітикою — набули нового виміру.

Держава взяла на себе зобов'язання:

- гарантувати непорушність прав людини й громадянина;
- забезпечувати рівність усіх перед законом;
- формувати політику в дусі поваги до культурного розмаїття;
- здійснювати реформи відповідно до європейських стандартів демократії.

Конституційний принцип рівності (ст. 24) та гарантії захисту етнічної самобутності (ст. 11) формують основу для перегляду законодавства у відповідності до норм ЄС.

Зміна гуманітарної парадигми у процесі реформування.

Євроінтеграція сприяла зміні гуманітарної парадигми української політики. Головні її характеристики:

1. Перехід від етнокультурної до громадянської моделі нації. Україна все більше орієнтується на європейський підхід, у якому національна ідентичність базується не лише на етнічному походженні, а на спільності політичних цінностей, прав і свобод.

2. Підсилення інституційного забезпечення. Була проведена реформа органів, відповідальних за етнополітику: створено Державну службу України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС), Консультативну раду з питань національних меншин тощо.

3. Гармонізація законодавства з актами ЄС і Ради Європи. У 2022–2023 роках ухвалено нову редакцію Закону «Про національні меншини (спільноти) України» та оновлено методики фінансування культурних проєктів національних громад.

Європейські критерії як орієнтир для політичних реформ.

Європейський Союз висуває до держав-кандидатів чіткі критерії, що стосуються прав національних меншин. Україна має забезпечити:

- ефективні механізми захисту і гарантування культурних прав;
- відсутність дискримінації за етнічною, мовною чи релігійною ознакою;
- розвиток ринкових умов для культурних та освітніх інституцій меншин;
- узгодженість мовної політики з європейськими нормами;
- дієві механізми участі меншин у публічній політиці.

Кожен з цих пунктів стає частиною політичної програми реформ, що впливають на гуманітарний розвиток України.

Вплив євроінтеграції на модернізацію етнополітики.

У результаті євроінтеграційних процесів українська етнополітика отримала нові характеристики:

- правова системність, завдяки узгодженню законодавства з європейськими актами;
- інституційна відкритість, що забезпечується залученням національних громад до політичних консультацій;
- збалансованість між підтримкою меншин та зміцненням державної мови;
- орієнтація на демократичні практики, а не на адміністративно-командні моделі.

Таким чином, євроінтеграція стала ключовим фактором трансформації української етнонаціональної політики, підвищивши її відповідність міжнародним стандартам та сучасним суспільним потребам.

Основною проблемою етнонаціонального законодавства України, на думку дослідників є те, що: «Основні нормативно-правові акти багато років поспіль не оновлюються та не вдосконалюються, не відповідають сучасним реаліям та етнополітичним викликам, а тому не можуть бути ефективним,

сучасним. законодавча база для задоволення інтересів і потреб національних меншин України як держави, що заявила про намір вступити до ЄС» [47; 48].

«Етнонаціональна політика України залишається безсистемною та непослідовною і не забезпечує своєчасного реагування на виклики сфери етнонаціональних відносин, своєчасного задоволення прав і потреб етнospільнот, які утворюють поліетнічну Українська нація, передусім тому, що не має належного законодавчого забезпечення» [51].

2.2. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами

Як зазначають Кравець і Вишнеvsька: «Упродовж років незалежності неодноразово науковці та політики акцентували увагу на тому, що в країні відсутня чітко скоординована етнонаціональна політика, яка була б складовою частиною внутрішньої та зовнішньої політики держави, спрямована на створення максимально рівних можливостей для задоволення потреб й інтересів усіх суб'єктів етнонаціональних відносин, а також на створення та приведення в дію важелів загальнонаціональної інтеграції та формування подвійної (етнічної та громадянської) ідентичності» [Кравець, Вишнеvsька]. І далі: «Необхідність управління етнонаціональними процесами в державі відповідно до міжнародних стандартів та демократичних принципів забезпечення прав національних меншин і державотворчої нації є одним із головних завдань, які стоять перед Україною на початку ХХІ століття» [79].

Як зазначають інші дослідники: «У законодавстві України мають бути сформульовані ефективні механізми юридичного захисту спеціальних прав національних меншин. Необхідно ухвалити національні програми і закони про державну етнонаціональну політику в Україні (або про державну політику України в галузі захисту прав меншин), про державну політику щодо співвітчизників за кордоном, про застосування мов національних

меншин в Україні, про національно-культурну автономію в Україні, а також посилити їх фінансовими й іншими матеріальними гарантіями» [1, с. 23].

Для вдосконалення правових засад політики держави у сфері етнонаціональних відносин потрібно створити нормативну правову базу, яка б містила: мету, принципи і довгострокові завдання етнонаціональної політики; механізми її реалізації; концептуальні основи подальшого законотворення; адекватні українським реаліям визначення термінів законодавства, що регулює етнонаціональні відносини; параметри впровадження в це законодавство норм та термінології міжнародного права [9, с. 40–52].

Процес гармонізації українського законодавства з нормами Європейського Союзу та Ради Європи є ключовою складовою євроінтеграційного курсу України. У сфері етнонаціональної політики цей процес має особливе значення, оскільки питання захисту прав національних меншин належить до фундаментальних принципів демократичного врядування, закріплених у низці міжнародних документів. Україна, як держава-кандидат на вступ до ЄС, зобов'язана забезпечити відповідність внутрішнього законодавства стандартам, визначеним у Копенгагенських критеріях, Рамковій конвенції про захист національних меншин, Європейській хартії регіональних або міноритарних мов та документах ОБСЄ.

Трансформація законодавчої бази після 2014 року. Євроінтеграційний курс, прискорений після Революції Гідності, став каталізатором реформ гуманітарної та правової сфери. Основні зміни стосуються:

- А) оновлення базових законів, що регулюють становище національних меншин;
- Б) розвитку законодавства щодо мовної політики;
- В) укріплення інституцій, відповідальних за реалізацію прав меншин;
- Г) запровадження антикорупційних, антидискримінаційних та правозахисних процедур, необхідних для відповідності стандартам ЄС.

Ці трансформації мають системний характер і в багатьох випадках проводяться у тісній співпраці з Венеційською комісією, Радою Європи та спеціальними інституціями ЄС.

Ключові нормативно-правові акти, що були гармонізовані або оновлені

1. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» (2022)

Цей закон став центральним елементом модернізації етнополітики. Його ухвалення було однією з вимог Європейського Союзу після отримання Україною статусу держави-кандидата у 2022 році. Основні нововведення:

- запровадження терміну «національні спільноти», що більше відповідає міжнародній термінології;
- визначення гарантій культурної, мовної та релігійної самобутності;
- встановлення механізмів державної підтримки освітніх, культурних та медійних ініціатив;
- унормування взаємодії державних органів із представницькими інституціями нацменшин;
- пріоритетність принципу недискримінації та рівності перед законом.

Новий Закон «Про національні меншини (спільноти) України», ухвалений наприкінці 2022 року, містить звужене визначення національних меншин: «Це стала група громадян України, які не є етнічними українцями, традиційно проживають на території України, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою належність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність» [26].

Після ухвалення закону до нього було внесено низку поправок згідно з рекомендаціями Венеційської комісії, що свідчить про активний діалог України з європейськими інституціями.

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019)

Цей закон визначає рамки розвитку державної мови та регулює її застосування в адміністративній, освітній, медіа- та культурній сферах. Його гармонізація з європейськими вимогами стосується:

- балансування між зміцненням державної мови та захистом мов меншин;
- створення умов для розвитку багатомовної освіти;
- недопущення дискримінації за мовною ознакою;
- врахування рекомендацій Ради Європи щодо навчальних програм у школах меншин.

Європейські інституції неодноразово підкреслювали, що мовна політика України є законною та відповідає міжнародним стандартам, за умови забезпечення доступу до навчання мовами меншин на ранніх ступенях освіти.

3. Закон України «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020)

Ці закони стали основою реформи шкільної освіти. Їхнє значення для етнополітики полягає у:

- впровадженні моделі поетапного збільшення частки навчання державною мовою;
- збереженні можливості навчання мовами меншин, відповідно до стандартів ЄС;
- створенні мовних програм подвійного (державна + мова спільноти) навчання.

Саме ця сфера є предметом найбільшої уваги з боку дипломатичних партнерів України — насамперед Угорщини, Румунії та Словаччини.

4. Антидискримінаційне законодавство.

Гармонізація з європейським правом передбачає:

- оновлення Закону «Про засади запобігання та протидії дискримінації»;
- приведення трудового, освітнього, мовного та культурного законодавства до стандартів ЄС;
- створення ефективних механізмів подання скарг і судового захисту.

У цій сфері Україна демонструє стабільний поступ, що неодноразово відзначали інституції ЄС.

Інституційні зміни у рамках гармонізації

Окрім нормативних актів, Україна реформувала інституційну архітектуру етнополітики:

- створена Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС), яка формує політику у сфері меншин;
- функціонує Консультативна рада з питань національних меншин, що відповідає європейській моделі діалогу;
- місцеві громади отримали ширші повноваження у сфері культурної політики, що відповідає принципу субсидіарності ЄС.

Проблеми та виклики гармонізації законодавства.

Попри значні досягнення, процес гармонізації стикається з низкою труднощів:

1. Політична чутливість мовної теми, яка часто використовується у зовнішній пропаганді.
2. Відсутність точних даних про етнічний склад населення, що ускладнює планування політики.
3. Різний рівень готовності регіонів до впровадження європейських стандартів.
4. Потреба у збільшенні фінансування програм підтримки меншин, особливо під час війни.

Висновок до підрозділу 2.2. Гармонізація українського законодавства у сфері прав національних меншин є складним, але системним процесом, що

охоплює оновлення законів, реформу інституцій, адаптацію до стандартів ЄС та забезпечення діалогу з національними громадами. Ці зміни не лише наближають Україну до членства в Європейському Союзі, але й сприяють формуванню демократичної, інклюзивної та правової держави.

2.3. Трансформація етнонаціональної політики України після 2014 року та вплив зовнішніх факторів

Після Революції Гідності 2014 року етнонаціональна політика України зазнала суттєвих трансформацій. Ці зміни були обумовлені комплексом внутрішніх і зовнішніх чинників: політичною модернізацією країни, широкомасштабною військовою агресією Російської Федерації, необхідністю зміцнення державної єдності, переорієнтацією стратегічного розвитку на Європейський Союз, а також зростанням суспільного запиту на формування міцної громадянської ідентичності. У результаті етнополітичні процеси стали одним із ключових вимірів державної безпеки та зовнішньополітичної стратегії.

Посилення ролі держави у формуванні громадянської нації

Після 2014 року Україна здійснила перехід від переважно декларативної етнополітики до активної моделі формування політичної нації. Такий підхід базується на кількох ключових принципах:

1. Україна як багатонаціональна демократична держава, у якій основою є спільність політичних цінностей — свободи, рівності, прав людини, солідарності;
2. українська мова як об'єднавчий чинник, що забезпечує комунікативну єдність держави;
3. національні меншини як рівноправні учасники політичного процесу, а не об'єкти опіки.

Таким чином, політика після 2014 року спрямована на консолідацію суспільства, формування модерної ідентичності, зміцнення інтеграційних процесів між різними етнічними спільнотами.

Вплив російської агресії на етнополітичний розвиток.

Російська Федерація десятиліттями використовувала етнічні та мовні питання як інструмент політичного впливу на Україну. З 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, ці механізми набули характеру гібридної війни. Це суттєво вплинуло на українську етнонаціональну політику:

1. Мовне питання стало частиною безпекової політики. Росія активно використовувала маніпуляції щодо “захисту російськомовного населення” як привід для агресії. Це стимулювало Україну до чіткішої регламентації мовної сфери та відновлення історичної ролі української мови.

2. Підвищення уваги до національних меншин у прифронтових регіонах.

Уряд реалізував програми підтримки громад, що опинилися у зоні бойових дій, аби запобігти зовнішнім маніпуляціям та зберегти соціальну стабільність.

3. Зміцнення політичної нації через спільний досвід спротиву. Більшість етнічних громад України, включно з кримськими татарами, євреями, угорцями, румунами, гагаузами та іншими, стали активними учасниками оборони держави. Це підсилило процеси інтеграції та довіри до державних інституцій.

4. Формування нової гуманітарної доктрини. Україна дедалі більше орієнтується на моделі ЄС, що поєднують підтримку меншин з пріоритетом державної мови та політичного суверенітету.

Нова мовна політика та законодавчі реформи

Після 2014 року Україна ухвалила низку ключових законів, які стали фундаментом реформованої етнонаціональної політики:

1. Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019)

забезпечив системний розвиток державної мови, одночасно передбачивши повагу до мов національних меншин.

2. Новий Закон «Про національні меншини (спільноти) України» (2022)

гармонізував національне законодавство з вимогами ЄС та рекомендаціями Венеційської комісії.

3. Комплексні зміни в освітній політиці збалансували інтереси держави та права меншин, забезпечивши можливість вивчення рідних мов паралельно з опануванням української.

Ці закони стали основою нової моделі етнополітики, що поєднує національну безпеку з демократичними стандартами.

Зростання ролі міжнародних інституцій.

Після 2014 року міжнародні організації стали активно залучатися до моніторингу й підтримки української етнополітики:

- Рада Європи надає експертні висновки щодо законодавства;
- ОБСЄ проводить моніторинг ситуації у сфері прав меншин;
- Європейський Союз включає відповідні вимоги до політичних критеріїв членства;
- ООН реалізує гуманітарні програми щодо внутрішньо переміщених осіб, які також впливають на етнополітичний ландшафт.

Участь міжнародних інституцій сприяє демократизації, відкритості та прозорості рішень у гуманітарній сфері.

Формування нової моделі взаємодії держави та національних громад.

Після 2014 року Україна поступово відходить від пострадянської моделі етнополітики, яка базувалася на патерналізмі й декларативності. Натомість формується європейська модель, ключові риси якої: інституційний діалог — регулярні консультації з національними громадами; проектний підхід — фінансування культурних програм через прозорі

конкурси; децентралізація — передача повноважень громадам, створення умов для локального розвитку меншин; інтеграція, а не асиміляція — держава підтримує культурне розмаїття, водночас зміцнюючи загальнодержавні цінності.

Загальний вплив зовнішніх факторів. Трансформація етнонаціональної політики України під впливом зовнішніх чинників має такі наслідки:

- переорієнтація на західні стандарти;
- посилення ролі державної мови у публічному житті;
- зростання інклюзивності та відкритості щодо національних меншин;
- запобігання маніпуляціям і втручанню з боку країни-агресора;
- підвищення рівня політичної консолідації суспільства.

Як зазначають науковці: «Вплив на процеси етнонаціонального розвитку в Україні також мають спроби деяких країн-сусідів реалізувати свої інтереси на території України всупереч її власним національно-державним інтересам. Певні загрози етнополітичній стабільності в Україні створює поведінка екстремістських кіл у Румунії та Угорщині, а також реалізація цими країнами їх законів і державних програм, які стосуються осіб румунської та угорської національності, що є громадянами сусідніх держав» [4, с. 454-466].

У сукупності ці зміни створили фундамент для сучасної української моделі етнополітики, яка одночасно відповідає європейським стандартам і забезпечує державну стійкість в умовах зовнішніх загроз.

2.4. Європейські стандарти у сфері прав національних меншин та їх імплементація в Україні

У процесі євроінтеграції Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати національне законодавство з ключовими міжнародно-правовими актами, що визначають стандарти захисту прав національних меншин у країнах Європи. Цей напрямок реформ став особливо актуальним

після отримання Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2022 році. Відповідність європейським стандартам у сфері прав меншин є одним з політичних критеріїв членства, передбачених Копенгагенськими критеріями.

Основні європейські документи у сфері прав меншин

Імплементація європейських стандартів передбачає врахування низки ключових міжнародних актів:

1. Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин (1995)

Це базовий документ, який визначає обов'язки держав щодо гарантування прав меншин у сферах культури, освіти, участі в суспільному житті та недискримінації.

Конвенція підкреслює, що захист меншин є важливою частиною демократичної стабільності.

2. Європейська хартія регіональних або міноритарних мов (1992)
Спрямована на захист і розвиток мовних прав меншин. Україна ратифікувала Хартію у 2005 році, взявши на себе зобов'язання щодо підтримки низки мов (гагаузької, румунської, угорської, кримськотатарської, білоруської тощо).

3. Копенгагенські критерії ЄС (1993)
Визначають політичні стандарти для держав-кандидатів, серед яких — гарантування прав меншин, рівності, недискримінації та верховенства права.

4. Рекомендації Венеційської комісії
Європейська комісія за демократію через право оцінює відповідність українського законодавства міжнародним стандартам, зокрема щодо мовної політики, освіти та статусу національних громад.

Усі ці документи формують нормативну основу, на яку Україна орієнтується під час реформування своєї етнонаціональної політики.

Імплементація європейських стандартів у законодавстві України

Після 2014 року, а особливо після 2020 року, Україна суттєво модернізувала гуманітарне законодавство, наближаючи його до європейських норм.

Закон України «Про національні меншини (спільноти) України». Цей закон став важливим кроком у напрямку адаптації законодавства до європейських принципів. Він: узгоджує українську термінологію з міжнародною (поняття “спільнота”); визначає конкретні права меншин у сферах освіти, мови, культури, медіа; закріплює прозорі механізми фінансування культурних ініціатив; передбачає створення органів консультативного діалогу; гарантує захист меншин у контексті державної безпеки; імплементує рекомендації Венеційської комісії.

Мовна політика (відповідно до рекомендацій). Україна провела реформу мовного законодавства, при цьому враховувала принципи: захист державної мови як конституційної цінності, одночасна підтримка мов національних меншин, особливо корінних народів та історично сформованих громад, пропорційність мовних вимог, відповідно до резолюцій Ради Європи.

Після рекомендацій Венеційської комісії у 2023–2024 роках Україна внесла зміни щодо освітньої політики для національних меншин-членів ЄС, збільшивши можливості для вивчення рідної мови.

Освітні реформи. Із 2017 року Україна реформує освітню сферу відповідно до: стандартів Ради Європи щодо багатомовної освіти; рекомендацій щодо інтеграції меншин без порушення їх культурних прав.

Було створено двомовні навчальні програми, розширено можливості для вивчення рідних мов меншин, водночас збережено вимогу якісного вивчення української мови як державної.

Індикатори рівності. Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації» був доповнений: визначенням нових видів дискримінації; механізмами подання скарг; європейськими індикаторами моніторингу.

Підсилено роль Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, який діє за принципами Європейського омбудсмана.

Труднощі: російська дезінформація, різний рівень готовності громад, стереотипи, потреба політичного балансу.

Однак загальна тенденція залишається стабільною: Україна продовжує адаптацію законодавства до норм ЄС та підтримує принцип інклюзивності.

Загальні результати імплементації європейських стандартів

1. Підвищено рівень правового захисту національних меншин.
2. Посилено нормативні гарантії культурної, мовної та освітньої автономії.
3. Удосконалено механізми діалогу між державою та громадами.
4. Створено інституції, що відповідають за реалізацію європейських принципів.
5. Забезпечено більшу прозорість гуманітарної політики.
6. Україна отримала позитивні оцінки низки міжнародних інституцій щодо прогресу реформ.

«У відповідності до вимог Європейського Союзу, Кабінет Міністрів України 12 травня 2023 року схвалив Концепцію Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року (далі – Концепція). Вона обґрунтовує необхідність розроблення відповідної державної цільової програми (далі – Програма) на період з 2024 по 2034 роки, визначає оптимальний варіант розв’язання актуальних питань у сфері етнополітики та відповідні комплекси заходів у межах Програми» [9].

«Концепція визначає метою Програми створення сталих інституційних умов для задоволення потреб та ефективної реалізації прав і можливостей національних меншин (спільнот) та корінних народів України відповідно до міжнародних нормативно-правових стандартів, сприяння міжкультурній компетентності, взаємодії та порозумінню, інтеграції українського суспільства в умовах необхідності подолання наслідків російсько-української

війни та наслідків багаторічної політики російської насильницької асиміляції» [9].

Отже, механізми інтеграції національних меншин в Україні поступово наближаються до європейських стандартів і ґрунтуються на принципах: інклюзивності; культурного розмаїття; рівноправності; участі у публічному житті; захисту державної мови; протидії дискримінації; стійкості до зовнішніх загроз.

Україна створює модель, яка поєднує безпекові вимоги з дотриманням демократичних прав, що є ключовою умовою для успішної євроінтеграції.

2.5. Стратегічні напрями модернізації етнонаціональної політики України

У контексті євроінтеграційного курсу Україна має формувати довгострокову гуманітарну політику, яка забезпечить гармонійні міжетнічні відносини та сприятиме становленню політичної нації. Основні стратегічні напрями модернізації включають:

1. Розвиток інклюзивної політичної нації

Пріоритет — створення спільного простору громадянства, в якому етнічне походження не впливає на обсяг прав і можливостей. Такий підхід відповідає європейській моделі *civic nation*.

2. Збалансована мовна політика

Необхідно:

- гарантувати домінуючу роль української як державної мови
- одночасно забезпечити підтримку та розвиток мов меншин (кримськотатарської, румунської, угорської тощо)

Це дозволить уникати конфліктів з європейськими партнерами та підтримувати культурне розмаїття.

3. Реінтеграція населення ГОТ

Україні потрібно розробити спеціальну програму:

- відновлення освітнього й культурного простору

- підтримки української мови
- забезпечення прав меншин після деокупації

4. Підтримка українців за кордоном

Формування нової державної політики щодо діаспори має передбачати:

- культурні та освітні програми
- міжнародну адвокацію українських інтересів
- створення “мережі українських центрів” у Європі

5. Протидія дезінформації

Етнічна тематика часто використовується у гібридних операціях.

Держава має:

- розвивати інформаційну політику
- підтримувати медіаграмотність
- створювати міжнародні аналітичні центри з контрдезінформації

Прогноз розвитку етнонаціональної політики України до 2030 року.

На основі аналізу європейських тенденцій, внутрішньої ситуації та стратегічного курсу України можна визначити ймовірні сценарії розвитку до 2030 року:

Оптимістичний сценарій (інтеграційний)

- Україна відкриває переговори про вступ до ЄС і здійснює глибоку реформу гуманітарної політики.

- Запускається комплексна програма реінтеграції деокупованих територій.

- Покращується діалог з національними меншинами через створення дорадчих органів і механізмів участі в ухваленні рішень.

- Формується єдина політична нація з високим рівнем громадянської відповідальності.

Базовий сценарій (поступовий)

- Зберігається курс на адаптацію законодавства до норм ЄС.

- Посилюється співпраця з національними громадами, але окремі питання залишаються дискусійними.

- Відбувається часткове повернення ТОТ і впровадження локальних програм реінтеграції.

Песимістичний сценарій (консерваційний)

- Затягування війни або економічні проблеми гальмують реформи.
- Виникають конфлікти щодо мовної політики або прав меншин.
- Євроінтеграція сповільнюється, що негативно позначається на гуманітарній сфері.

Найімовірнішим є базовий сценарій, але за умови підтримки України міжнародними партнерами можливий перехід до оптимістичного варіанту.

4.1. Напрями вдосконалення державної етнонаціональної політики України в умовах євроінтеграції

Сучасна етнонаціональна політика України формується в умовах комплексних трансформацій, зумовлених євроінтеграційним курсом держави, безпековими викликами та процесами формування інклюзивної політичної нації. Удосконалення цієї політики потребує системного підходу, спрямованого на поєднання національних інтересів із дотриманням європейських стандартів у сфері прав людини та захисту прав національних меншин.

Одним із ключових напрямів є оновлення нормативно-правової бази з урахуванням рекомендацій Європейської комісії, Ради Європи та ОБСЄ. Законодавство України у сфері етнонаціональних відносин має бути чітким, послідовним та позбавленим правових колізій, що дозволить забезпечити ефективну реалізацію прав національних меншин у сферах освіти, культури, інформації та місцевого самоврядування.

Важливим напрямом є посилення інституційної спроможності органів державної влади, відповідальних за реалізацію етнонаціональної політики. Це передбачає удосконалення координації між центральними та місцевими органами влади, розвиток спеціалізованих структур та підвищення

професійної підготовки кадрів, залучених до роботи з міжетнічними питаннями.

Роль громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування у реалізації етнонаціональної політики. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у формуванні та реалізації етнонаціональної політики України. Громадські організації, національно-культурні товариства та правозахисні інституції виступають посередниками між державою та етнічними спільнотами, сприяючи захисту прав меншин та запобіганню міжетнічним конфліктам.

У процесі децентралізації зростає значення органів місцевого самоврядування, які безпосередньо взаємодіють з національними громадами. Саме на місцевому рівні реалізуються культурні, освітні та соціальні програми, спрямовані на підтримку етнічного різноманіття та міжкультурного діалогу. Ефективна співпраця місцевої влади з громадськими організаціями дозволяє враховувати специфіку регіонів та забезпечувати соціальну згуртованість.

Важливим інструментом участі національних меншин у публічному управлінні є створення консультативно-дорадчих органів при органах влади. Такі механізми відповідають європейській практиці та сприяють демократизації етнонаціональної політики.

Освітня та культурна політика є важливими інструментами формування міжетнічної толерантності та громадянської єдності. У контексті євроінтеграції Україна має розширювати освітні програми, спрямовані на вивчення історії, культури та традицій національних спільнот, що проживають на її території. Це сприяє формуванню взаємної поваги та подоланню стереотипів у суспільстві.

Культурні заходи, міжкультурні фестивалі, підтримка діяльності національно-культурних центрів та мистецьких проєктів відіграють важливу роль у збереженні культурної ідентичності меншин та їх інтеграції в загальнонаціональний простір. Держава повинна сприяти реалізації таких

ініціатив, зокрема шляхом залучення міжнародних та європейських програм фінансування.

Інформаційна політика має бути спрямована на протидію дезінформації та маніпуляціям, які використовуються для розпалювання міжетнічної ворожнечі. Підтримка незалежних медіа, мовлення мовами національних меншин та популяризація цінностей прав людини відповідають стандартам Європейського Союзу та Ради Європи.

Практичні рекомендації щодо адаптації етнонаціональної політики України до стандартів Європейського Союзу. На основі проведеного дослідження доцільно сформулювати низку практичних рекомендацій щодо подальшої адаптації етнонаціональної політики України до стандартів Європейського Союзу:

1. По-перше, необхідно забезпечити системну імплементацію міжнародних зобов'язань України у сфері захисту прав національних меншин, зокрема шляхом виконання рекомендацій моніторингових органів Ради Європи.
2. По-друге, важливим є розвиток механізмів участі національних меншин у процесах прийняття рішень на державному та місцевому рівнях. Це сприятиме підвищенню довіри до інститутів влади та зміцненню демократичних процесів.
3. По-третє, держава має інвестувати у розвиток освітніх, культурних та інформаційних програм, спрямованих на формування інклюзивної політичної нації та міжетнічної злагоди. Реалізація цих рекомендацій сприятиме зміцненню внутрішньої стабільності, демократичного розвитку України та її успішній інтеграції до європейського політичного і гуманітарного простору.

Важливою також є міжнародна та європейська підтримка етнонаціональної політики України у післявоєнний період. Європейський Союз, Рада Європи, ОБСЄ та інші міжнародні організації відіграють важливу роль у підтримці України у сфері етнонаціональної політики. Їхня допомога

охоплює фінансування програм відновлення, експертну підтримку, моніторинг прав людини та сприяння впровадженню європейських стандартів.

Євроінтеграційний курс України передбачає не лише формальне виконання зобов'язань, але й глибоку трансформацію підходів до управління етнокультурним різноманіттям. У післявоєнний період саме етнонаціональна політика може стати одним із факторів успішної демократичної трансформації та сталого розвитку держави.

В контексті євроінтеграції, значення має також формування інклюзивної політичної нації як стратегічна мета держави. На сучасному етапі розвитку України формування інклюзивної політичної нації є ключовою стратегічною метою державної етнонаціональної політики. Політична нація в українському контексті ґрунтується не на етнічній однорідності, а на спільних громадянських цінностях, лояльності до держави, повазі до прав людини та демократичних принципів.

В умовах євроінтеграції інклюзивність виступає необхідною передумовою соціальної стабільності та ефективного державного управління. Залучення представників національних меншин до політичного, економічного та культурного життя сприяє зміцненню суспільної згуртованості та формуванню довіри до інститутів влади.

Український досвід демонструє, що навіть в умовах війни можлива консолідація різних етнічних груп навколо спільної ідеї державності. Це створює передумови для розвитку модерної політичної нації європейського типу.

В попередніх розділах підкреслювалась важливість мультикультуралізму, проте, не слід забувати і про баланс між національною ідентичністю та культурним різноманіттям. Одним із найскладніших завдань етнонаціональної політики є забезпечення балансу між утвердженням української національної ідентичності та збереженням культурного різноманіття. У європейській практиці цей баланс досягається шляхом

поєднання державної мовної політики з активною підтримкою мов і культур національних меншин.

Україна, зміцнюючи статус української мови як державної, водночас має гарантувати можливості для розвитку мовної та культурної самобутності національних спільнот. Такий підхід відповідає принципам Європейського Союзу та Ради Європи і сприяє запобіганню соціальній напрузі.

Збереження культурного різноманіття слід розглядати не як загрозу, а як ресурс розвитку, що підсилює гуманітарний потенціал держави та її інтеграцію в європейський простір.

Сьогодні перед Україною постає ще одна проблема, а саме – цифрова безпека, отже варто підкрелити аспект цифровізації та інформаційної безпеки в контексті етнонаціональної політики. Глобальні технологічні зміни суттєво впливають на сферу міжетнічних відносин та етнонаціональної політики. Цифрові платформи та соціальні мережі, з одного боку, створюють нові можливості для міжкультурного діалогу, а з іншого — можуть використовуватися для поширення дезінформації та мови ворожнечі.

Для України, яка перебуває в умовах гібридної війни, питання інформаційної безпеки в етнонаціональній сфері є особливо актуальним. Держава має розробляти механізми протидії інформаційним загрозам, спрямованим на розпалювання міжетнічних конфліктів, одночасно забезпечуючи свободу слова та плюралізм думок.

Використання цифрових інструментів для популяризації культурного різноманіття, освітніх програм та комунікації з національними громадами може стати ефективним інструментом сучасної етнонаціональної політики.

Етнонаціональна політика України в умовах глобалізації та європейської інтеграції. Глобалізаційні процеси та європейська інтеграція змінюють традиційні підходи до управління етнокультурним різноманіттям. Міграційні процеси, транснаціональні зв'язки та активна роль діаспори впливають на формування нових форм ідентичності та міжетнічної взаємодії.

Для України важливим завданням є інтеграція етнонаціональної політики у ширший контекст зовнішньої та гуманітарної політики. Співпраця з українською діаспорою, участь у міжнародних культурних та освітніх програмах, обмін досвідом із країнами ЄС сприятимуть посиленню міжнародних позицій держави.

У перспективі етнонаціональна політика України має стати складовою європейського гуманітарного простору, зберігаючи при цьому національну специфіку та історичний досвід.

Стратегічні пріоритети етнонаціональної політики України на середньо- та довгострокову перспективу. До основних стратегічних пріоритетів етнонаціональної політики України належать: зміцнення громадянської єдності, забезпечення рівних прав і можливостей для всіх громадян, розвиток механізмів участі національних меншин у публічному управлінні, а також подальша гармонізація законодавства з європейськими стандартами.

Висновки до розділу 2.

У другому розділі проаналізовано перспективи розвитку етнонаціональної політики України в сучасних умовах та у контексті євроінтеграційних процесів. Було встановлено, що повномасштабна війна Росії проти України посилила значення гуманітарної та етнонаціональної політики як інструментів державної безпеки. Нові виклики — окупація територій, асиміляційний тиск, інформаційні маніпуляції, міграційні потоки та потреба післявоєнної реінтеграції — вимагають оновлення підходів держави до міжетнічних відносин.

Проведений аналіз свідчить, що Україна має унікальний шанс поєднати процес побудови національної єдності з імплементацією стандартів Європейського Союзу у сфері захисту прав меншин. Європейські принципи недискримінації, участі меншин у громадському житті, мовної рівноваги та

культурного плюралізму можуть бути адаптовані до українських реалій із врахуванням безпекових умов.

Стратегічні напрями модернізації етнонаціональної політики включають розвиток інклюзивної політичної нації, збалансованої мовної політики, реінтеграційних механізмів для звільнених територій, підсилення роботи з діаспорою та зростання стійкості до дезінформації. Прогноз розвитку до 2030 року демонструє переважну ймовірність поступового євроінтеграційного сценарію з можливістю переходу до оптимістичного варіанту за умов успішних реформ і міжнародної підтримки.

Таким чином, етнонаціональна політика України поступово трансформується в європейському напрямі, зберігаючи власну специфіку, але інтегруючись у ширший європейський гуманітарний простір.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було досліджено особливості, проблеми та перспективи етнопонаціональної політики України в контексті європейської інтеграції. Виконаний аналіз дозволив зробити низку важливих висновків.

По-перше, Україна є багатонаціональною державою, де історично склалися стабільні міжетнічні відносини, засновані на толерантності та співіснуванні різних громад. Конституційні засади етнопонаціональної політики спрямовані на забезпечення рівних прав для всіх громадян незалежно від етнічного походження, мови чи релігії. Законодавство держави загалом відповідає міжнародним стандартам, проте потребує подальшої адаптації до європейських норм.

По-друге, ключовими напрямками державної етнопонаціональної політики є захист прав національних меншин, розвиток української мови як державної, підтримка культурного різноманіття, а також створення умов для інтеграції всіх громад у єдиний політичний простір. При цьому є необхідність збалансувати мовну політику, щоб поєднати зміцнення державної мови з підтримкою мов національних спільнот.

По-третє, повномасштабна агресія Росії значно вплинула на міжетнічні відносини та політику держави. Виникли нові виклики — дезінформація, окупація, міграція, руйнування освітнього та культурного середовища, порушення прав кримських татар та інших меншин. Водночас війна сприяла консолідації українського суспільства та зміцненню української ідентичності.

По-четверте, у контексті європейської інтеграції Україна активно адаптує політику до принципів ЄС і Ради Європи. Імплементация Рамкової конвенції про захист національних меншин, Хартії регіональних мов або мов меншин, виконання рекомендацій моніторингових інституцій сприяє зміцненню демократичних інститутів і формуванню позитивного міжнародного іміджу.

Нарешті, перспективи розвитку етнопонаціональної політики до 2030 року пов'язані зі зміцненням інклюзивної політичної нації, модернізацією

гуманітарної політики, реінтеграцією населення деокупованих територій, поглибленням співпраці з діаспорою та подальшим зближенням з європейськими стандартами. Успішна реалізація цих завдань сприятиме суспільній єдності, стійкості держави та наближенню до членства в Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Моца А. А. Роль громадянського суспільства у формуванні державної етнонаціональної політики єдності в Україні: правові засади. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2022. Вип. 68. С. 19-24.
2. Явір В. А. Інтеграція та дезінтеграція держави як виклик для етнонаціональної політики України (за матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 7 липня 2021 р.). Вісник Національної академії наук України. - 2021. - № 9. - С. 29-39.
3. Етнополітологія : навчально-методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / уклад.: К. М. Вітман, Т. М. Краснопольська. Одеса : Юридична література, 2023. 96 с.
4. Гончарова О. С. Методичні рекомендації до курсу «Етнополітика в незалежній Україні» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. 165 с.
5. Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду. Н.В. Беліцер, С.В. Бугаєв, Я.О. Варивода та ін.; під заг. ред. Ю. Тищенко; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. К. : УНЦПД, 2004. 312 с.
6. Проєкт Концепції державної етнонаціональної політики України. 100-річчя державного органу з питань етнополітики в незалежній Україні як історія захисту національних меншин: державні інституції та міжнаціональні відносини: досвід, виклики, завдання. Київ: Дух і літера, 2019. С. 143-155.
7. Колодій А.Ф. Національний вимір суспільного буття. Львів: Астролябія, 2008. 368 с.

8. Корнат Л. Етнонаціональна політика України: проблеми та перспективи реалізації. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2021. Вип. 38. С. 177-184.
9. Котигоренко В. Щодо стратегії державної етнонаціональної політики. Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень. К., 2008. № 1 (6). 508 с.
10. Котигоренко В.О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. Київ: Світогляд, 2014, 722 с.
11. Котигоренко В.О., Панчук М.І. Проблеми термінології законодавства, що регулює етнонаціональні відносини в Україні. Укр. Socium. 2020. № 1 (72).
12. Овчаренко В. Становлення і особливості функціонування управлінської мережі державної етнонаціональної політики в сучасній Україні. Етнічна історія народів Європи. 2012. Вип. 38. С. 90-94.
13. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ: 1996. С. 478-481.
14. Про стан роботи органів державного управління по створенню умов для розвитку культур національних меншин України. Постанова Президії Верховної Ради УРСР від 22 лютого 1991 р. № 762-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 13. Ст. 151.
15. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація. Київ: 1997. 458 с.
16. Проект Закону про Концепцію державної етнонаціональної політики України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47852 (дата звернення 21.10.23.)
17. Про затвердження Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті та внесення змін до Положення про Міністерство культури України : Постанова Кабінету Міністрів України від

21 серпня 2019 р. № 812. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

18. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. Офіційний вебсайт. URL: <https://dess.gov.ua/mission-and-values/> (дата звернення: 17.11.2023).

19. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

20. Capotorti F. Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1. URL: <https://digitallibrary.un.org/search?f1=author&as=1&sf=title&so=a&rm=&m1=p&p1=UN.+Subcommi>

[ssion+on+Prevention+of+Discrimination+and+Protection+of+Minorities.+Special+Rapporteur+to+carry+out+a+Study+on+the+Rights+of+Persons+belonging+to+Ethnic%2C+Religious+an](https://digitallibrary.un.org/search?f1=author&as=1&sf=title&so=a&rm=&m1=p&p1=UN.+Subcommi) [d+Linguistic+Minorities&ln=ru](https://digitallibrary.un.org/search?f1=author&as=1&sf=title&so=a&rm=&m1=p&p1=UN.+Subcommi) (дата звернення: 17.11.2023).

21. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / В. П. Трощинський та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2016. 790 с.

22. Концепція державної етнонаціональної політики України (Проект) / І. Кресіна, Л. Лойко, В. Явір. Політичний менеджмент. 2010. № 2. С. 65–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2010_2_8 (дата звернення: 17.11.2023).

23. Малиновська О. Етнополітика та міграційна політика: до питання взаємозв'язку і взаємовпливу. *Political Studies* № 1 (5)' 2023. № 1 (5). С. 178-198.

24. Про національні меншини в Україні : Закон України 2494-XII від 25 червня 1992 р. в редакції від 12.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249412#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

25. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України 2827-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 17.11.2023).

26. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 17.11.2023).

27. UN Human Rights Committee, General Comment num. 23: The rights of minorities (Art. 27). UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add5/26 April 1994. URL: <https://www.refworld.org/docid/453883fc0.html> (дата звернення: 17.11.2023).

28. Рамкова конвенція про захист національних меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (дата звернення: 17.11.2023).

29. Advisory Committee to the Framework Convention for the Protection of National Minorities Fourth Thematic Commentary on the Scope of Application «The Framework Convention: a key tool to managing diversity through minority rights», 27 May 2016, para. 55. URL: <https://rm.coe.int/16806a8fe8> (дата звернення: 17.11.2023).

30. Anderson A. Ethnic Minorities and Minority Rights in Europe: Theoretical Typologies. ECMI Working paper. No. 99, 2017. URL: <https://www.ecmi.de/publications/ecmi-research-papers/99-ethnic-minorities-and-minority-rights-in-europe-theoreticaltypologies> (дата звернення: 17.11.2023).

31. Kymlicka W. Multiculturalism and Minority Rights: West and East. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/6206/ssoar-jemie-2002-iss_4kymlicka-multiculturalism_and_minority_rights.pdf;jsessionid=91CAE450185B769E3013ADE42369353A?sequence=1 (дата звернення: 17.11.2023).

32. Ровенчак О., Яворський М. Міжнародна міграція як виклик безпеці: особистісний, національний та глобальний виміри. Політичний менеджмент. 2013. № 1–2. С. 212–226. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/rovenchak_mizhnarondna.pdf (дата звернення: 17.11.2023).

33. Dragan A. «New Minorities» in the States Parties to the Framework Convention: The Importance of Self-Identification and Recognition. URL: https://ceere.eu/pjiel/wp-content/uploads/2018/08/103_pjielPJIEL1801.pdf (дата звернення: 17.11.2023).

34. Етносоціологія : довідник / В. Б. Євтух; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій, Центр етноглобалістики. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 205 с.

35. Council of the European Union (2004). 2618th Council Meeting. 14615/04 (Presse 321). Immigrant Integration Policy in the European Union. Council Conclusions. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/82745.pdf (дата звернення: 17.11.2023).

36. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, «Action Plan on the integration of third country nationals». Brussels, 7 June 2016, COM (2016) 377 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0377> (дата звернення: 17.11.2023).

37. Engbersen G. Floating populations, civic stratification and solidarity: Comment on Will Kymlicka's article: «Solidarity in Diverse Societies». URL: <https://comparativemigrationstudies.springeropen.com/articles/10.1186/s40878-016-0029-8> (дата звернення: 17.11.2023).

38. Council of Europe. White Paper on Intercultural Dialogue «Living Together As Equals in Dignity». URL: <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/-/white-paper-on-intercultural-dialogue-living-together-as-equals-in-dignity-2008> (дата звернення: 17.11.2023).

39. Berry S. Mainstreaming a minority rights-based approach to refugee and migrant communities in Europe. URL: https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2017/12/MRG_Rep_MStream_CMC_FINAL.pdf (дата звернення: 17.11.2023).

40. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Population Division. International Migrant Stock. URL: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock> (дата звернення: 17.11.2023).

41. Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року : зб. / ред. О. Г. Осауленко. Державний комітет статистики України. Київ : CD-Видавництво «ІНФОДИСК», 2003.

42. Державна міграційна служба України. Офіційний вебсайт. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2021_12.pdf (дата звернення: 17.11.2023).

43. Чому іноземці залишаються в країні, де триває війна, та як долучаються до боротьби з Росією. Суспільні новини. URL: <https://suspilne.media/264554-comuinozemci-zalisautsa-v-kraini-de-trivae-vijna-ta-ak-dolucatsa-do-borotbi-z-rosie-u-cotiriistorii/> (дата звернення: 17.11.2023).

44. Уряд за минулий тиждень допоміг виїхати з України 130 тис. іноземців. Українське інформаційне агентство. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/3421764-urad-za-minulij-tizden-dopomig-viihati-z-ukraini-ponad-130-tisacaminozemciv.html> (дата звернення: 17.11.2023).

45. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон, та їх інтеграція в суспільноекономічне життя держави». Національна рада з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/return-of-temporarily-displaced-citizens.pdf> (дата звернення: 17.11.2023).

46. Kresina, I.O., Kovalenko, A.A., Loiko, L.I., Stoyko, O.M., Yavir, V.A., & Vitman, K.M. (2011). Legal bases of the state ethnonational policy in Ukraine. Kyiv: Logos.

47. Trusova, N.V., Synchak, V.P., Borovik, L.V., Kostornoi, S.V., Chkan, I.O., & Forkun, I.V. (2020). Fiscal policy in a decentralized space of the financial

system of Ukraine. *International Journal of Criminology and Sociology*, 9, 2891-2904.

48. Tatsiy, V. (2021). Re-codification of the civil law of Ukraine: On the way to European integration. *Global Journal of Comparative Law*, 10(1-2), 1-4.

49. Sabadash, J., Petrova, I., Oriekhova, S., Polishchuk, L., Haidukevych, K., & Otrishko, M. (2020). Historical, cultural and tourist monuments as a factor in the development of territories. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology*, 11(6), 485-493.

50. Trusova, N.V., Kyrylov, Y.Y., Hranovska, V.Hr., Prystemskyi, O.S., Krykunova, V.M., & Sakun, A.Zh. (2020). The imperatives of the development of the tourist services market in spatial polarization of the regional tourist system. *Geojournal of Tourism and Geosites*, 29(2), 565-582.

51. Whitman, K.M. (2007). *Ethnonational policy of post-socialist countries: Models, features, problems*. Kyiv: Logos.

52. Дудченко В.В., Цуркан-сайфуліна Ю.В., Вітман К.М., Кресіна І. О., Кресін О. В. Стратегічні орієнтири етнонаціональної політики України: політико-правові аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. №4. С. 51-61.

53. Кресіна І.О., Явір В.А., Ходаківський М.Д. (2018). *Етнокультурна автономія як інститут забезпечення прав національних меншин: світовий досвід та Україна*. К.: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

54. Скрипнюк О. В., Шемшученко Ю. С., Пархоменко Н. М., Кресіна І. О., Стойко О. М., Явір В. А. (2018). *Політико-правові засади протидії деструктивним наслідкам міграції: український та європейський досвід*. К.: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

55. Кресін, О. В. (2021). *Корінні народи: Міжнародне право та законодавство України*. К.: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

56. Кресіна І., Кресін О. (2018). Народ як суб'єкт міжнародного права. *Jus Gentium*, 3(2), 8-11.
57. Кресіна, І. О., Кресін, О. В. (2017). Правоздатність народів у міжнародному праві. *Конституційна держава*, 28, 21-25.
58. Амандикова С.К., Сирлибаєв М.К., Саїмова С.А., Алтинбасов Б.О., Сулейменова С.З., Бердіярова З.С., Тасова А.М., Аскарова А.О. Роль науки і освіти у формуванні національного людського капіталу: досвід Казахстану. *Індійський журнал науки і технологій*, 2016. 9(27), 97657.
59. Про корінні народи України: Закон України № 1616-ІХ. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>. (дата звернення: 22.11.2023).
60. Кресіна І. О., Лойко Л. І., Явір В. А.. Концепція державної етнопонаціональної політики України. *Політичний менеджмент*. 2010. 2. С 65-72.
61. Кресіна І. О., Горбатенко В. П., Явір В. А., Стойко О. М. Модель етнопонаціональної політики реінтеграції Донбасу та Криму. К.: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. 2016. 186 с.
62. Дивак, В. В. Сепаратизм як феномен сучасної політики: Політико-правовий аспект. Київ: Логос. 2010. 208 с.
63. Горбатенко, В. П., Шемшученко, Ю. С., Кресіна, І. О., Стойко, О. М. (2015). Етнополітична безпека України: Політико-правові механізми протидії етнополітичній дезінтеграції держави. К.: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. 364 с.
64. Кресіна І. О., Шемшученко Ю. С., Явір В. А. та Кресін О. В. (2014) Політико-правові механізми запобігання сепаратизму в демократичному суспільстві. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. 287 с.
65. Угорський фактор у внутрішній політиці України: Круглий стіл. (2017). URL: <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/krugliy-stil-ugorskiy-chinnik-u-vnutrishniy-politici-ukraini>. (дата звернення: 22.11.2023).

66. Чи справді існує загроза конфлікту на західному кордоні України? (2016). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1894941-zakarpattya-kishenkoviyy-separatizm-velikihpragmatikiv.html>. (дата звернення: 22.11.2023).

67. Кор, Г. Закарпатські угорці не полишають надії на створення окремого Притисянського району. URL: <https://zak.dopo.ua/ukr/zak/ugorskiy-vivorchiy-okrug-20190523966683>. (дата звернення: 22.11.2023).

68. Про вибори народних депутатів України: Закон України № 4061-VI. (2011, листопад). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text/>. (дата звернення: 22.11.2023).

69. Zlătescu I Globalization and migration. Fiat Iustitia, 2019. № 1. P. 200-206.

70. Ковний Ю. Є. Проблеми етнонаціональної політики в глобалізованому суспільстві. Актуальні проблеми політики. 2022. №70. С. 28-32.

71. Torres C.A., Bosio E. Global citizenship education at the crossroads: Globalization, global commons, common good, and critical consciousness. Prospects. 2020. Vol. 48, P. 99–113.

72. Molina J., Rodriguez – Garcia D. The International Encyclopedia of Anthropology. 2018. John Wiley & Sons, Ltd. URL: https://www.researchgate.net/publication/335003927_Ethnicity_Multiculturalism_and_Transnationalism (дата звернення: 02.12.2023).

73. Elias A., Mansouri F. A Systematic Review of Studies on Interculturalism and Intercultural Dialogue, Journal of Intercultural Studies, 2020. Vol. 41:4, P. 490-523.

74. Yemini M., Tibbitts F., Goren, H. Trends and caveats: Review of literature on global citizenship education in teacher training. Teaching and Teacher Education, 2019. Vol. 77. P. 77–89.

75. Уряд схвалив Концепцію Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» до 2034 року.

URL:<https://dcss.gov.ua/uriad-skhvalyv-kontseptsiiprohramy-yednist-u-rozmaitti-2034/> (дата звернення: 02.12.2023).

76. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми “Єдність у розмаїтті” на період до 2034 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.09.2023 № 850-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.12.2023).

77. Вітман К.М., Краснопольська Т.М. Етнополітологія: навчально-методичний посібник для здо бувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Одеса : Юридична література, 2023. 96 с

78. Майборода О.М. Етнічність у міжнародній системі. К.: ППІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. 448с.

79. Kravets A., Vyshnevska I. Ethnonational policy of Ukraine in the context of national security: problems and prospects. Środkowoeuropejskie Studia Polityczne [Central European political studies]. №1. P.120-128. <https://doi.org/10.14746/ssp.2024.1.7>